

Piarres Lafitte zenaren pentsabideak

Piarres Xarritton

Piarres Lafitte zenak berak kontatu digu nola, apeztu orduko Tolosako Unibertsitatera igorri zutelarik, filosofi ikasketak egi-tera abiatu zen behin, bere baitarik. Bere Baionako irakasle-ohi Clément Mathieu apezpiku-gaiak, izaturik, bide horretatik baztertu nahi izan omen zuen berehala. Debaldetan. Beste irakasle-ohi batek, aldiz, Jean Saint-Pierre apezpiku-gaiak, alegia deus ez, sasi horretatik urrundu zuen, letrei buruz bideratuz ikasle gaztea¹.

Eta geroztik, Euskal Herritik at hedatu zitzaion omena bildu bazuen Piarres Lafittek, gramatikalari eta hizkuntzalari bezala, ez dezakegu erran filosofi lanetan hainbat higtu izan dela. Ez du ezen ez Sokratek bezala bere pentsabidearen jarraitzailerik moldatu, ez ere Platonek bezala izkribu gogoetagarriak idatzi. Uzta-ritzeko irakasle argia gutxi edo asko ezagutu dutenek aitortuko dizuete, bada, filosofi nahiz teologi gaietarako lehia bizia erakutsi izan duela bere bizi guztian Piarres Lafittek.

So bat egitea aski zenion, haren bibliotekari: euskal literaturaz eta euskal historiazko beste libururik ikusten zenuen. Orain be-rean, jabearen nahiz, Baionako seminario nagusira daramatzate-

nen artean, hor daude gerla aitzineko Spes, Grasset, Plon edo Aubier argitaldarien sailak, baita gerla ondoko Seuil, Cerf, Centurion, Vrin, Seghers edo PUF argitaldarien sortak. Aldizkarien lerroan hautematen dituzu *La Vie Intellectuelle*, *Esprit*, *Etudes*, *Etudes Carmélitaines* ezagunen zerbaki solte franko.

Adierazgarri zaizkigu F. de Laménais eta Marc Sangnier bartzuen biografien ondoan, Raymond Saint-Jean Uztaritzeko ikasle-ohiaren tesia, Blondel-*ez idatzia*² eta Maritain, Mounier, Gilson, Teilhard de Chardin, Tresmontant edo Karl Rahner-en obra sakonenak. Eta menturaz gure Luhusoar goarda-semeak egundainotik odolean ukan zukeelako, muga guztien gaineratik ikuska ibiltzeko tirria—Mathieu eta beste irakasle zuhur zenbait lotsatu zituen sukar hura bera—; horra hor seinale, Asiako erlijioen historia³, Espiritismoaren kritika⁴ edo Konjurazioen eta sorginkerien liburua⁵.

Gogoratzen zaigu, bestalde, egundaino unibertsitaterik ezagutu ez zuen gure Lapurdin, eta Uztaritzeko apezgaitegian hain zuzen, udako unibertsitate bat sortzea asmatu zuela, gerla ondoko urteetan, Georges Hahn Tolosako Unibertsitateko irakasleak. Zer parada ez zuen hor aurkitu Piarres Lafittek, filosofo ezagun asko hurbiletik ikusteko! Guhaur oroit gara, horrela entzun geniola, Louis Lavelle handiari, bere azken irakastaldia; hortik egun gutxi barne hil bait zen bapatean. Piarres Lafittek berak, udako unibertsitate horren kariatara zituen ezagutzak egin Euskal Herriak mende honetan izan dituzkeen bi filosofo ospetsuenekin, hots: Juan Zaragueta eta Xabier Zubiri-ekin⁶.

Dena den, Piarres Lafitteren idazlan guztien zerrenda begiztatzan dugunean, bi artikulua ditugu aurkitzen, soil-soilik, filosofi gaiak darabiltzatenak zuzenean. Biak Zaitegi adiskideak eskaturik idatziak. «Platonen hiru arpegi» izena du lehenak eta *Platon-eneko atarian* deitu bere liburuari jarri zion Zaitegik aitzin-solas. Ez dira, ez, Aitzin-solasaren 10 orrialde apur horiek, ez luzetasunez ez zabaltasunez liburuaren beraren 300 orrialdeekin erkatzeko on; baina, sakontasunaren eta zehaztasunaren aldetik, erran behar da, Lafitteren solasak ez diola Zaitegirenari zorrik. Platonen hiru arpegi bait dira bakarrik aipu (hots: Platonen politika, haren mistika eta haren metafisika), azken puntu hau hartzen dugu adibide: Heidegger-ek Platoni egiten dion kritikari—baizik eta aitzineko jakintsuek ez bezala, elkarretarik osoki bereizten zituela Platonek *izatea* eta *agertzea*— ihardesten dio Lafittek, bere mendeko sofista txoriburuei zitzaie la bakarrik aiher filosofo handia eta ez bere aitzineko jakintsuei. Mundua ez dela itxura

iheskor bat baizik ziotenen aurka zukeen asmatu bere *Ideien*, edo Lafittek dioen *Deien* teoria ezaguna.

Eta hona hitzez-hitz gure euskal idazlearen aburua:

«Lehen behakotik bitxi baino bitxiago iduritzen bazaiku ere, Platonen iritzi horrek egiatzko filosofo batentzat badu kanore.

«Alabainan gauzak axial ikusten dituguno, sentsuen meneko izaite oharkizun, haztagarri, iheskor, arruntak, zaizkigu zinezko eta egiatzko; arimakoak, ezin ikusiak, betierekoak, zaizkigu iduri amets, gezur edo lillura huts: gutziak edo hil beldurrak sortu zorokeriak. Haatik adinarekin, zuhurtziak erakusten dauku bereber ezinikusia gure sentsuen meneko gauzak baino gehiago eta egiatzkoago dela; betierea lehen dela eta ez denbora edo aldia; xedea aitzintzen zaiola heltzeko bideari; hoberena dela hastapen, nahigai, helburu eta lege gisa; guziaren azpiko dela zatia; destinguaeren ondotik heldu direla gertakariak edo hautua; gorputza baino ezagut-errexago dela arima; eta gorpuzkia baino menago izpiritua edo gogo»⁷.

«Spinoza nor zen eta zer egin zuen» dugu bigarren artikulua, eta 1956ko 1. banakoan argitara zuen *Euzko-Gogo*a-k. Bost bat orrialde ditu doi-doia⁸, baina «jarraikiko da» eratxikitzen dio egileak eta, egia erran, Piarres Lafitte - Ithurraldek hitzeman jarraipen hori ez zaigu nihon agertuko. Zer gertatu den ez jakin. P. Lafitteren lan bat berriz argitaratzen digularik *Euzko-Gogo*a-k, aita Olabideren goratarrez, 1958an, agertzen den banako berezian izanen da eta «Biblea Euskal Herrian» deritzo⁹. Damurik! ezen, Platonekin eta Spinozarekin hasi lanari jarraiki bali-tzaio gure Uztaritzeko irakaslea, gure gaurko Euskal Herriko Unibertsitatean dabilzan ikasle eta irakasle euskaldunek atseginekin irakurriko bait zuketen.

Besterik ezean, badugu, halere, beste «lan xume bat»: Udako Euskal Unibertsitatea Donibane Lohitzunen sortu-berri zitzaigunean, Piarres Lafittek Donostian eman hitzaldiño bat, «Mende huntako Euskaldun idazleen pentsabideak», 1974eko *Gure Herria*-ren 4 eta 5. banakoetan argitaratua¹⁰.

Hitzaldi labur eta «axal» horrek adieraz diezaguke, gure ustez, hizlariaren beraren pentsabidea edo, zehazkiago mintzatzeko, filosofo eta teologo gaietan zuen joera eta ikuspegia.

Oroz lehen «apeza» izan dela Lafitte, erran eta idatzi bait da¹¹, ez dugu guk hori ukatuko: Guhaurk ez bagenu bera ezagutu ere, hor genituzke haren hitzaldi, izkribu eta argitalpen guztiak leku-ko. Gogoan har ditzagun bakarrik, besteak beste, argitalpenen

sailean, Simon Durruty-ren *Elizako liburu tipia*, Julien Heguy-ren *Maiatza*, Léon Lasalle-ren *Gure erlisione frogatua*; bere izkribuen artean, gerla aitzin, Iriart Uztaritzeko apezaren sailari jarraikiz «Jesusen bizia»z, *Eskualduna* astekarian, zenbait urtez idatzi artikulu-mordoa; gero bi argitaraldi izan zituen *Ebanjelio ttipia*, *Hazila edo hilen hilabetea* eta, azkenik, euskaldun gazteei eskainitako *Idek eta Zabal* liburuskako gogoetagarria¹².

Baina erlijiozko euskal idazkiez Lafittek zioena, badirudi bere idazki horietaz ere errepika genezakeela: «Behar dugu aitortu lan horietan ez dela nortasun handirik ikusten; Elizaren erakaspen arrunta ageri da, bertzerik ez. Liburu arrotzetarik mailegatu eta itzuli gaiak nabarmen dira. Zorigaitzez, edo dira irakur-erreak, eta orduan ardurenik frango axial; edo sakon egiten badituzte, horra non diren idor, zail, trakets, ezin irakurrizkoak»¹³.

Badakigu, ordea, beste amets eta asmorik bazuela Uztaritzeko apezak bere herritar fededunen alde. Olabideren omenezko artikulu bat jada aipatu dugu: «Biblea Euskal Herrian», *Euzko-Gogoan*-n agertu zena, bururatzean, galde hau egiten dio bere buruari: «zertako ote Euskal Herria mutur eta uzkur bezala jarri zaion Bibleari». Eta hau da idazlearen erantzuna: «lehenik apezak beldur zitezkeela girixtinoek beren burutarik ulert zituzten liburu sainduak, Elizaren aburuaz axolatu gabe». Baina, diotse azkenean bere apezlagunei: «Euskaldunak ez dira gehiago haur ttipi. Ordu laiteke utz ditzagun Jainkoaren hitzarekin buruz buru; sinetsiz hitz hori ez dugula ito behar ez eta hertsiki zetabetu behar. Bertzalde gure fededun gehienek guk bezain ongi badakite zuhurtziaren berri; heieri ere graziak egiten diote argi eta emaiten indar»¹⁴.

Eta artikuluaren azken hitz horiek ongi adierazten dute, gure ustez, Lafitte apezaren berezitasunetarik bat, hots: nahi bezain atxekia izanik ere bere apezgoari, ez zuela sekula helpidea helburu ezarri; beti apezkeriak higuin izan zituela; bere kide beldurti, hozpera eta minkorrek ezinjasanak zeuzkala; eta, funtsean, haren pentsabidea ez zela klerikala.

1901ean sortua zen Piarres Lafitte, 1914-1918ko gerla ondoan, hogeitaz bete gabe, Baionako seminario handian sartua zen, Gieure «Kolonela», erraten zen bezala, Baionako apezpiku zelarik¹⁵ eta hemen gaindiko apez eta jauntxoaren artean *Action Française* mugimendua bere lorean genuelarik. Bere mendekoa da gizona, nornahi izan dadin; eta helduaroan, gaztaroko gatazka batzuren oihartzunak eta oroitzapenak erortzen zaizkio oharka-

bean mihiaren edo lumaren puntara. Gertatu zaioke horrelakorik gure irakasleari, eta menturaz gehienik, beti nabari zitzaion apologetikarako edo polemikarako, hots, eztabaidarako isuria¹⁶.

Dena dela, Baionako Seminarioan zuten oratu Ithorrotzar apezgai gaztearen izpiritua; Saint-Pierre-k zuen, alde batetik, euskaltzaletasunera erakarri; Mathieu-k zizkion, bere aldetik, teologi eta filosofi bideak zabaldu. Handik ateratzean, bere lehen euskarazko lanak igorri zizkiolarik *Euskalzaleen Biltzarra*-ri, Jean Etchepare lehendakariaren begi zorrotzak berehala sumatu zuen «dena zuhurradia eta gertakarien begiztazale» paregabe bezala zetorkiola idazle berria¹⁷.

Bere «zuhurradia» horrek eta bere «gertakarien begiztazale» goseak egin zuketean, Mathieu irakaslearen eskutik, Aristotele eta Tomas Akinokoaren ikasle eta jarraitzaile. Berak zioenez, hazpandar apezpiku zenak zion, alabaina, «pentsatzen erakutsi»¹⁸. Billot kardinalarearen urratsetan ibilirik Erroman, eta Mercier kardinalarearen ikasle egonik Louvainan, Luis XIII. eta Pio X. aita sainduak bultzatu-berri zuten *Tomismoa* ongi ezagutzen zuen Klement Mathieu irakasleak. Irakasle hori ezagutu ez dutenek badute irakurgai, apezpiku zenaren obretan, hitzaldi bat bederen, Tolosako San Cernin-en elizan eman zuena, 1937ko martxoaren 8an, San Tomas-en ohoretan¹⁹. Eta hortik argi nabari da, bere luze, zabal eta sakonean ikertua zuela hizlariak San Tomas-en katixima; ez bait ditu bakarrik aipatzen haren solas porroska zenbait —askok egin ditzakeen bezala—, baina bai zehazten haren xede nagusiak beren sustrai eta helburuekin²⁰.

Lafittek «Izaitearen filosofia»²¹ deitzen duen San Tomas-en Aristotelismo hori *hilemorfismoa*, hau da «materia» eta «ideia» biak batean hartzen dituen teoria dela, gauza jakina da. Horregatik ditu Uztaritzeko irakasleak —Mathieu bere maisuak bezala— filosofia bakun eta bakunegi diren guztiak gaitzesten:

Materialismoa, lehenik, eta gure F. Krutwig, J. Madariaga, Haranburu-Altuna eta beste askok Euskal Herrian modan jarri nahi izan diguten *Marxismoa*, bereziki.

Idealismoa, gero. Bai aspaldiko Platon-en hura, baita Kant eta honen umeen berriagoa.

Alderantziz, nola ez ditu goresten Gotzon Garate eta Jose Azurmendi, alde batetik, eta Auguste Etcheverry, bestetik, ikuspegi oker horien kritikari zorrotz eta zehatz agertzen direlako²².

Atseginekin aipu ditu ere delako «Izaitearen filosofia» ontzat hartu duten bere euskaldun adiskide eta ezagunak: Rémi Hourcade, Tolosan entzuna zuen teologo Donapaleutarra; aita Candau, gaur oraino Japonian goستن duten Garaztar misionest idazlea²³; Karlos Santamaria Donostiako adiskide jakintsua eta, azkenekotz, Juan Zaragueta eta Xabier Zubiri itzal handiko gure bi filosofo ospetsuenak²⁴.

Baina Tomismoari guztiz atxekia izanagatik, ez zuen haren izpiritua urguiluak hartzen; besteen kantua entzuten bazekien; Mathieu apezpikuak errepikatzen zion Leon XIII.aren latinezko esaera (*vetera novis augere*, «zaharra berriarekin ontzen»²⁵) ongi ikasia zuen.

Ez zituen, egia erran, berrikeria guztiak berdin gogoko —ez behar ere—, hala nola Unamuno-ren bideetatik zihoazen gure gaurko Camus edo Sartre eta Simone de Beauvoir-en ikasle zenbait: «beti beren zauriei hazka» ari bait zaizkigu²⁶. Oroit gara, bada, aspaldiko denboretan, «existentzialismo»rik ez zelarik oraino nihon aipu, berak zigula ezaguterazi, Paul Archambault delako batek argitaratu-berri zuen liburu bat, *Plaidoyer pour l'inquiétude* zeritzana²⁷. Baina hain bat behar da denetan, eta «beren prediku ala artikulua, ipui ala antzerki, kantu ala olerki, saio ala elaberri, orotan, beren kexu, griña, kezka eta minak ez ote dituzte berek gaizkontzen gure gaurko herritar zenbaitzuk?»²⁸.

Biziaren alde mintzo, eta ari, ziren pentsalariak guztiz begi onez ikusten zituen; bere adiskide Georges Lacombe eta Etienne Sallaberry bezala, Henri Bergson-i jarraikitzen zitzaizkionak hurbiletik, bereziki²⁹.

Gehiago oraino; ohartzen gara, hobeki heltzen zela gure gizona kontrako filosofia zuten lagun zenbaitekin, beste kideko batzurekin baino. Ezin jasanak bait zeuzkan hauetatik batzuren hertsikeria, itxidura eta itsumena. Gogoan ditugu J. Etchepare medikuarekin ukan zituen harreman onak, alde batetik, eta Orixe handiarekin gertatu eztabaidak³⁰, bestetik.

Ororen buru, uste dugu Piarres Lafittek, bide berriak ireki dizkigula euskaldunoi, bere izpiritu argi, zorrotz eta irekiari esker, ez bakarrik gramatika-alorrean, baina ere filosofi eta teologi sailetan. Ez du horrek erran nahi, ez zuela haren nazistabideak «bizkarrezurrik»; badakigu nola gogor egin zion *nazismoa*-ri³¹ eta nola bururaino kezkatzen zuen *marxismoa*-ren arrakastak³², baina, bakoitzari bere mendeak eta inguramenak jartzen dizkion

mugak gogoan hartuta, uste dugu, *etika-gai* batzutan eta *politika*-sailean bereziki —etikaren alderdi berezia izan bait da egundainotik politika³³— bere aitzineko moralista asko baino urrunago eta sakonago joan zaigula. Ez gara hemen ari ez 1936ko edo 1939ko gerletan, elizgizon edo/eta politikari ospetsu askoren aurka³⁴, baina Frantziako eta Euskal Herrietako pentsalari eta abertzale zenbaiten argudioek sustaturik hartu zuen jarreraz³⁵. Are gutxiago, bere ikuspegiaren agertzeko ala bere eskubideen zaintzeko, Erromako nahiz Bionako buruzagien aitzinean erakutsi duen izpiritu ausart eta bipilaz; horrela bait zuen *Herria* kazetaren jabegoa zaindu apezpikuaren aitzinean; horrela ere, apezpiku hori joan zelarik Baionatik, euskaldun bat igor ziezaguten ordain eskaria bideratu Erromara³⁶.

Orain hemen aipatu nahi duguna, 1930/1940ko hamarkadan, «Lapurdikoko gazte zenbaiten bihotzetan», berak dioen bezala³⁷, Lafittek bultzatu duen *personalismoa*-ren eragina da. Hor dauzkagu lekuko, gure irakaslearen beraren aitormen eta idazkiak, baita guhaur bezalako batzuren oroitzapenak.

Behako bat ematen badiogu 1933an, Baionako *La Presse* baitan, euskaraz eta frantsesez, «Eskual-herri-zaleek» argitara zituzten xedean bildumari, ez zaizkigu menturaz batere aitzinatua agertuko. Nahiz *Aintzina* deitu laster argitaratzen duten aldizkaria³⁸.

Lehen orrialdeetan agurtzen dituzte, jauspenekin, zaharragoko euskal elkarte guztiak, bai aspaldian gerlari-ohiek eskuratua duten *Euskalzaleen Biltzarra* —«admirable» deitzen bait dute frantsesez— baita ere Ybarnegaray-k gobernatzen duen pilotako batasuna, *Fédération Française de Pelote Basque* —frantsesez «magnifique» daukatena³⁹— eta urruntxeago eskertzen eta goستن dute *Eskualduna* kazeta, Domingo Soubelet-ek zuzentzen duena, «nahiz haren politika ez den Eskual-herri-zaleena bezain atrebitua»⁴⁰.

Ikusteko da oraino zein nekez onartzen dituzten gure *Eskual-herri-zaleek* eskola txiki eta handien alde gobernuak egiten dituen gastuak: «eskolak lagundu nahi baditu, guziak berkin lagunt ditzala, haur arauka!» Bestalde «jende eskolatu gehiegi atera baledi, nondik lezakete orok lana aurki?»⁴¹.

Lantegiak eta langileak aipu direlarik —ez «langileria», ez behar ere—, berehala uzkur eta herabe sentitu ditugu gure gizon «atrebituak»: Nahiz *Quadragesimo Anno* eta Pio XI.aren irakaspenei jarraituz omen zaizkien, badirudi nagusi-langileen arte-

ko borrokaren, sozialismoaren eta sindikalismoaren beraren beldurra ez dutela oraino gainditu⁴².

Eta beldur hori bera sumatzen dugu Eskual Herriarentzat daukaten maitasun berezia agertu nahi duten lehen lerroetan, diotelarik: «Bai Eskual Herriaren alde gara bainan ez dugu nehoren ganik berexi nahi»⁴³.

Funtsean, berek badakite, «jadanik “fascistes”, “séparatistes”, “socialistes”, “hitlériens” eta hola, oro nahas mahas» deitu izan dituztela bazterretik⁴⁴. Alta bada, haien programaren 15 artikuluetan ez dugu aurkitzen nehor izuarazteko hitz edo hizkuntza lanjerosik: gaur egun hain ardura darabiltzagun horietarik, ez «euskal autonomia»rik, are gutxiago «autodeterminazio» eta «independentzia»rik, ezta ere «euskal departamentu»rik⁴⁵. Ez da ahanzi behar zer zen orduko egoera ideologikoa gure eskualdean eta Mendebalde gehiengan: Ez zen, ez, oraino nagusitua ez Hegoaldean Franco-ren «nazional-katolizismoa», ez Iparraldean Pétain-en «nazio-iraultza»; baina Italian, Alemanian eta Portugalen, Mussolini, Hitler ala Salazar beren erresumen jaun eta jabe jarriak ziren, katoliko frankoren lauzkarekin⁴⁶. Eta jauntxo horiek edo Maurras bezalako horiekilako batzuek⁴⁷, *nazio* kontzeptua nola zerabilten ikusita, beldurtzekoa bazitekeen *nazionalismoa*-rekin berarekin. Horra menturaz zergatik 1925eko *Gure Herria*-ren orrialdeetan Migel de Gorostazu, Landes-etako Euskal seme batek, «Basque de nation» izeneko artikulua bipila argitaratua zuelarik, euskaldunen izenean «*naziotasuna*» eskatuz⁴⁸, Eskual-herri-zaleek ez «nazio»rik ez «naziotasun»ik ez zuten aipatzen.

14eko gerlaren ondotik, Pariseko *Les Lettres* aldizkariak bideratu eta argitaratu zuen nazionalismoari buruzko inkesta famatuari so bat egiten badiogu⁴⁹, laster konturatzen gara ez dutela gai hori batere landu oraino ez filosofoek ez teologoen. Anitz urteren buruan dira agertzen baitezpadako bereizketak⁵⁰ eta, ororen buru, 1971ko Sinodoa arte, Erromako buruzagiek «nazionalismo» berri gehienak gaizki ikusi dituztela erran genezake⁵¹.

Gure Ipar Euskal Herrian, bada, mende honen hasieratik, gora mintzatu den «nazionalismo» bakarra —edo ezbaian bakarra, P. Broussain eta A. Constantin batzuren salbuespenak hor bait daude, halere⁵²—*frantses nazionalismoa* izan da. Frantses ideologia horrek die gure herritar gehienei onarterazi «Grande Patrie» / «Petite Patrie» bereizketa, edo nahasketa, ospetsu hura. Ikustekoa da nola dirauen oraino Saint-Pierre apezpikuaren

ehorzketan Mathieu bere apezpiku-lagunak eskaintzen dion mintzaldian⁵³. Baina geroztik urak egin du bide; eta guhaurek ezagutu eta ezagutzen ditugu herritar asko, eskema zahar hori puskatu-rik, «frantses nazionalismoa»ri uko eginik, «euskaldun nazionalismoa»ren alde jarri direnak, edo, Piarres Larzabal-ez adiskide batek idazten zuen bezala, «Aberri Handi»tik *Aberri Tipi* eta *Aberri Bakar*-era iragan direnak⁵⁴.

Aitor dugu ere, ikasle gazte genbiltzalarik *Aintzina*-ren inguruetan, E. Aranzadi-ren *La Nación Vasca* ezagutu genuela, Iratzeder gaztearen eskutik, liburu horren berrirakurketa batek laster adierazten bait digu «nazionalismoa»k berez politika-bide-mota asko zabal ditzakeela, hala nola: «independentzia» bai eiki, baina «autonomi» maila franko ere bai, «nazioa»ren bizi-nahia eta bizi hobea segurtatzen duten ber⁵⁵.

Ez dirudi bizkitartean Eskual-Herri-zaleak ez Piarres Lafitte haien iradokizalea, «nazioa»ren eta «nazionalismoa»ren bidetik ibili direnik. Ez dugu ezen haien idazkietan ez «nazioa»ren ez «aberri» handi nahiz txikiaren aipurik aurkitzen. «Herria», aldiz, asko maite zuela eta asko maitatu duela Eskual-Herri-zaleen aitak, eta *Herria* astekariaren sortzaileak, nork ez ikus. Bazuen, ordea, maitasun horrek beste biderik, E. Mounier-ek sortu-berri *Esprit*-ena⁵⁶.

Ezen beste eskema zahar bat ere badago, gure irakasleak, gure ustez, baztertu diguna, hau da: «Catholique et Français» fama-tuaren eredura gure euskaltzale askok onarterazi nahi zigan *Euskaldun Fededun* delako hura. Oroit gaitezen gure elizetan entzun izan den «Salba zazu Eliza, bai eta Frantzia!...» kantika gartsuaz. Anitz gisatako kantuak kantatu dituelarik Lafittek, zinez ez dugu uste behin ere hori bera edo horrelako besterik bota duen⁵⁷.

Eskual-Herri-zaleen bi liburuska txikiak prestatzen zituen urteetan, badakigu, alderantziz, beste eskola bateko pentsalariekin gurutzatzen zela Piarres Lafitte: Hauek mintzo zitzaizkion batean *Ordena berri batez*⁵⁸, bestean *Baitezpadako Iraultaz*⁵⁹ edo *Izpiritualaren eta denboralaren bereizketaz* edo *Iraultza amankomun eta pertsonalistaz*⁶⁰. Eta orduan gazte ziren Daniel Rops eta Dandieu, Alexandre Marc eta Emmanuel Mounier bezalako gizon batzuren ildotik zihoan.

«Separatista» edo «berex-zalea» delako salakuntza, hastetik egiten diotenei, berehala, abilki, ematen die lehenik errefera: «Zuek politikeroak, zarete egiazko "separatistak", mendiz bes-

taldeko gure haurriden ganik nahi gaituzuelakotz urrundu eta berexi. Eta zergatik ote erresumen arteko hoinbeste bilkura eta elkarte egiten den mendea?»⁶¹.

Eta aztapar-ukaldi batez, bidetik baztertu ondoan txakur txar ihausikari guztiak, Uztaritzeko apez gaztea zuzenean lotzen zaie bere gai nagusiei, hots: politikaren eta moralaren, politikaren eta erlijioaren arteko harreman eta erlazioei. Hemen ditu Lafittek —bere aitzinekoek ez bezala— gauzak garbi jartzen: Lafitte, edozein *euskaldun fededun*-zale bezain fededuna da: «Jainkoa bere politikaren asentu eta zimendutzat hartzen ere du eta ez bakarrik arbasoek hala egiten zutelakotz, baina arrazoinez»⁶². Onartzen ere du, batere durduzatu gabe, Elizaren arartekotasuna, baina ez dezake onets —bere irakasle eta ikaskide gehienek egiten zuten arabera⁶³— politika-bide guztiak Liburu Sainduetan edo Elizaren irakaspenetan zedarrizatuak eta zehaztuak direla, hala nola sindikatuen edo emazteen bozkatzeen alde direlakoan Eskual-Herri-zaleak, ez dituzte puntu horiek, fedearen ize-nean eskakizun egiten. Katoliko suhar izan daiteke xede horiek onartu gabe, eta, alderantziz, xede berak onets ditzakete katoliko ez diren herritar anitzek. Horra zergatik ez duten Eskual-Herri-zaleek «biltzar katoliko bat nahi moldatu»⁶⁴.

Horrelako printzipioen ondorioak ez dituela Lafittek beti aplikatu, nork edo nork erran dezake, eta aitortuko dugu errazki, «Jainkoa eta Lege Zaharra», Alderdi JEL-zaleari mailegatzendion lema ez dugula ongi ikusten filosofia berrian sartzen. Bizkitartean, edozein «alderdi katoliko»ren eskema orduko gure Euskal Herri honetan baztertua, urrats handia egitea zela uste dugu.

Beste urrats bat aitzina egiten du Lafittek, «estatuaren mitoa»⁶⁵ desegiten duelarik: Zenbat herritar ez ziren ikusten burua apaldurik estatuaren ordena sagaratuaren aitzinean. «Gauzak zein bere tokian behar direla ezarri»⁶⁶, adierazten die gure irakasleak. Gizona jitez jendakina bait da, ez dagoke munduan bakarrik. Hasteko, familia baten haurra da. Gero, familia ez da nehoiz berduraturik egoten, hortik sortzen bait dira auzotegi, herri eta herrialde. Herrialde horiek, elkaturik edo bakarka, beren baitarik edo bestek behaturik, «erresuma» izeneko batasunak eratzen dituzte; baina ohar gaitezen, batasun hauek antolamendu edo konbeniozkoak direla eta ez sagaratuak —askok dioen bezala⁶⁷—; horra zergatik erresumaren gidari den gobernuak behar duen herria zerbitzatu eta gerizatu; erran nahi bait

da, estatuari dagokiola nazioaren mutil edo morroi izatea, eta ez alderantziz⁶⁸.

Azkenean, Berpizkundeko F. de Vitoria eta beste teologo handien irakaspenak gogoratuz⁶⁹, Eskual-Herri-zaleek aipatzen dute «lurreko erresuma guziet elgar hitzarturik osa lezaketen batasun handia». Oroz gaineko batasun berezi horrek⁷⁰ eskubide eta eginbide ber-berak lituzke erresumei buruz, nola erresumak herriari buruz, herriak familiari eta familiak etxeko bakoitzari buruz. Orogen buru erran genezake, laburbilduz; filosofia honen arabera, gizabanakoa gizartearen, gizartea berriz giza pertsonaren alde eragin behar dugula. Ez ditu, ez, formula horrek —baina ez beste edozein formulak ere— korapilo politiko guztiak askatuko, baina Eskual-Herri-zaleen politika *personalismoa*-n oinarriturik zegoela ikusteko aski zaigu⁷¹.

Ez gara, beraz, Eskual-Herri-zaleen programaren xehetasunetan sartzen; baina, mende-erdia bait du, ezbaian, haien idazkia agertu zela, aski epe luzea izan dugu jakiteko nora eraman duten Lafitte apeza, berak gaztetan argitara zituen printzipio nagusiek.

Lehenik eta bat, erlijioa eta politika ez direla nahasi behar, bakoitzak bere heinean baduela bere eremu berezia, bait zekien eta errana bait zuen, ez zuten hainbat durduzatu gure gizona Salamancako, Toledoko edo Erromako teologo, apez, apezpiku edo kardinale batzuek, euskaldunak eta Euskal Herria ehortzi nahi zituztelarik fedearen eta gurutzearen izenean.

Geroxeago, berriz, gure politikari gehienak ukurtzen zizkigularik Vichy-ko edo Pariseko gobernuen larderia pean, «gobernua otso» izan daitekeela errana bait zuen Lafittek, jakin izan zuen gobernuari jazartzen, bai aleman nazien egunetan, bai Algeriako frantses torturazailen historietan⁷².

Urteak jin, urteak joan, laster urruntzen ari zaizkigu hemen aipu ditugun gertakariak: 1936ko gerla, 1939-1944eko gerla, Indotxinako eta Algeriako gerlak; baina horien lekuko izan gare-nok ez dezakegu ahantz nork eta nola digun ordu ilunetan bidea argitu. Guk erranen dugu, Piarres Lafittek irakatsiak, beste askorenak ez bezala gaituela lagundu.

Eta geroari buruz, menturaz, gure irakaslearen bidetari jarraikiz eta berak zioen bezala urrats bat aitzina eginez, eska geniezaieke elizgizonei, utz ditzaten, arren, politika-bideak eta estatu-

-jokoak bazter⁷³; politika-gizonei, berriz, gizonen eta herrien eskubideak begira eta bultza ditzaten oroz lehen⁷⁴.

P.X.

¹ ETXEZAHARRETA, L.: «Nor zira Piarres Lafitte», in: *Maiatz*, 1., Baiona, 1982.

² SAINT-JEAN, R.: *Genèse de l'Action. Blondel (1882-1893)*, 1965.

³ MOURRE, M.: *Les religions et les philosophies d'Asie*, Table Ronde, 1961.

⁴ AMARIU, Constantin: *Vérité chrétienne et erreur spirite*, France-Empire, 1961.

⁵ ABRAHAM, J.P.: *Le livre des conjurations et sortilèges*, Robert Morel, 1964.

⁶ LAFITTE, P.: «Mende huntako Euskaldun idazleen pentsabideak», in: *Gure Herria*, 1974.

⁷ ZAITEGI, J.: *Platon-eneko atarian*, Donostia, 1961, XXI-XXII or.

⁸ ITHURRALDE, P.: «Spinoza», in: *Euzko-Gogoa*, Baiona, 1956, 54-60 or.

⁹ LAFITTE, P.: «Biblea Eskual Herrian», in: *Euzko-Gogoa*, 1958, 495-501 or.

¹⁰ LAFITTE, P.: «Mende huntako Euskaldun idazleen pentsabideak», in: *Gure Herria*, 1974.

¹¹ HIRIART-URRUTY, J.: «Eliza Gizona», in: *Herria*, 1796 zk., 85.03.28.

¹² ASKOREN ARTEAN: *Piarres Lafitte-ri omenaldia*, Iker-2, Euskaltzaindia, 1982, 17-24 or.

¹³ LAFITTE, P.: «Mende huntako...», 18 or.

¹⁴ LAFITTE, P.: «Biblea Eskual Herrian», 500-501 or.

¹⁵ MOREAU, R.: *Histoire de l'âme basque*, Bordeaux, 1971.

¹⁶ *Herria*-ren lehen urteetako zenbakiak ikusi behar dira «eztabaidarako gogo» horren ikusteko. Gero eta baketsuago dirudi(?) Lafitteren gogoak.

¹⁷ CHARRITTON, P.: *J. Etchepare mirikuaren idazlanak I*, Elkar, 1984, 102 or.

¹⁸ LAFITTE, P.: «Mende huntako...», 9 or.

¹⁹ MGR. CLEMENT MATHIEU: *Vingt-cinq ans d'épiscopat; oeuvres choisies*, Dax, 1946, 307-320 or.

²⁰ Ikus *ibid.*, 313 eta 314 orrialdeetan, Brabanteko Sigerius eta Piarres Damianoaren arteko eztabaidaz dioena Aristotelismoaren inguruan. Ikus ere 315 orrialdean Tolosako Unibertsitateaz —irriño batekin (?)— egiten dukeen oharra: 1229an Unibertsitate hori sortu-berri zelarik, ikasleak bildu beharrez, hitzeman omen zieten hango Irakasleek irakurriko zizkietela Parisen kondenatuak zeuden liburu zenbait.

- ²¹ LAFITTE, P.: «Mende huntako...», 9 or.
- ²² Id. *Ibid.*, 5 or.
- ²³ Euskaltzaindiaren idazkariak, J.M. Satrustegik, 1985eko udaldian, Japonian egin duen itzuliaren ondotik, bere euskaltzain lagunei erraiten zien, gaurko egunear oraino, Japoniarrek aipu duten euskaldun bakarretarik dela aita Candau.
- ²⁴ LAFITTE, P.: «Mende huntako...», 10-11 or.
- ²⁵ MGR. CLEMENT MATHIEU, *op. cit.*, 316 or.
- ²⁶ LAFITTE, P.: «Mende huntako...», 9 or.
- ²⁷ ARCHAMBAULT, Paul: *Plaidoyer pour l'inquiétude*, Bloud & Gay, Paris.
- ²⁸ LAFITTE, P.: «Mende huntako...», 9 or.
- ²⁹ Id. *ibid.*, 7 or.
- ³⁰ Id. *ibid.*, 5 eta 7 or.
- ³¹ ETXEZAHARRETA, L.: «Nor zira Piarres Lafitte?», in: *Maiatz*, 1., Baiona, 1982, 23 or.
- ³² Kezka hori ez ote zen gehiegizkoa, galdetu genion, *Idek eta Zabala* argitara zuelarik: Ik. EHULATEI, P.: «Gazteak eta gu», in: *Enbata*, 377 zk., 75.11.13.
- ³³ Horregatik Aristotelek zioen: «Politika-liburua bait da orozbat gure etika-liburua» (*Nikomakoren Etika* I-3,1).
- ³⁴ Luzezia litzateke hemen gandi, Frantzia nahiz Euskal Herrian Francoren eta gero Hitler-en alde agertu ziren elizgizon eta politikarien zerranda: Pétain Marexala eta Baudrillart kardinala Parisen, Ybarnegaray diputatua eta Arotzarena kalonjea ezagunak ziren, baina ez ahantz bazutela kontrako bezainbat jarraitzaile.
- ³⁵ Aipagarri zaizkigu, gutxiengoa bait ziren, Verdier kardinalaren edo Feltn eta Mathieu apezpikuen inguruan, François Mauriac, Emmanuel Mounier eta Euskaldunen Adiskideen Nazioarteko Elkartearen lagunak. Hemen berean, Lafitteren inguruan, de Jaureguiberry zuberor anai-arrebak, Haramburu Donibane Garaziko auzapeza eta Ilharreborde Armendaritzekoa eta beste gutxi. Ikus ere: MENDIZABAL, A.: *Aux origines d'une tragédie* (Préface de Jacques Maritain), Desclée de Brouwer, 1937 eta BERNANOS, Georges: *Les Grands Cimetières sous la lune*, Plon, 1938.
- ³⁶ Herria-ren jabego horretaz, ikus C. Arbelbide-k Piarres Lafitteren biziaz, Elkar argitaldarian argitaratzera daraman liburua. Apezpiku euskaldun bat Baionakotzat Erromari eskatzeaz, ikus *Herria*, 688 zk., 63.10.03koa eta beste bizpalau zenbaki jarraian.
- ³⁷ LAFITTE, P.: «Mende huntako...», 8 or.
- ³⁸ *Aintzina*, Baiona, 1934-1937.
- ³⁹ *Eskual-Herriaren alde (Pour le Pays Basque)*, Baiona, 1933, 7 or.
- ⁴⁰ *Eskual-Herriaren alde* (E.H.Z.en xedeak), Baiona, 1933, 24 or.
- ⁴¹ *Ibid.*, 19-20 or.
- ⁴² *Ibid.*, 34 or.: «Langilen intresak ez dira gutiestekoak eta ez da zuhur sozialisten gain utz dezaten heien begiratzeko arta...».

- ⁴³ *Ibid.*, 9 or.
- ⁴⁴ *Ibid.*, 40 or.
- ⁴⁵ *Ikus Autodeterminación de los pueblos*, Herria-2.000-Eliza, Bilbo 1985, 2 tomo.
- ⁴⁶ *Ikus Von Papen kantziler katolikoaren jokoa*, apud: ALLIX, Christine: *Le Saint-Siège et les nationalismes en Europe (1870-1960)*, Sirey, Paris, 1962, 297 or.
- ⁴⁷ *Ibid.*, 241-251 or.
- ⁴⁸ GOROSTARZU, M. de: «Basque de Nation», in: *Gure Herria*, 1925, 305-312; 381-388 or.
- ⁴⁹ «Enquête sur le nationalisme», *Les Lettres*, 1923, Janvier-Décembre.
- ⁵⁰ *Ikus ALLIX, Christine: op. cit.: nationalismes de libération – nationalismes de défense – nationalismes totalitaires.*
- ⁵¹ *Synode des évêques, 1971*, Centurion, Paris, 1971, 58 or.: «Pour affronter les rapports inégaux de l'enjeu planétaire actuel, un nationalisme responsable leur donne l'élan nécessaire pour accéder à leur identité». Nahiz geroztik entzuten ditugun aita sainduen mintzaldietan «nazionalismoa» berriz ere gaitzetsia den.
- ⁵² CHARRITTON, P.: *Pierre Broussain, sa contribution aux études basques*, C.N.R.S., 1985, 231-241 or.
- ⁵³ MGR. CLEMENT MATHIEU: «Oraison funèbre de Mgr. Saint-Pierre», in: *Gure Herria*, 1951, 323 or.: «Le Basque... Mais l'amour de la grande patrie ne l'a pas empêché d'aimer passionnément la petite patrie... Son régionalisme était pur [sic], sans nul mélange de séparatisme...».
- ⁵⁴ IDIART, Roger: «Piarres Larzabal», in: *Egan*, 5-6, 1985.
- ⁵⁵ ARANZADI, Engracio de: *La nación vasca*, Verdes, Bilbao, 1931.
- ⁵⁶ Emmanuel Mounier, *Esprit*, 1932-1950; ikus 1950eko abenduko zenbaki berezia.
- ⁵⁷ *Ikus*, aldiz, J. Barbier apezak Gerlako hilen eta Frantziaren alde egin 8 kantikak: LAFITTE, P.: *M. l'abbé Jean Barbier*, Baiona, 1933, 40 or.
- ⁵⁸ BECKER, R.: *Pour un ordre nouveau*; ikus «E.H.Z.en xedeak», op. cit., 38 or.
- ⁵⁹ DANDIEU, R. eta ARON, R.: *La Révolution Nécessaire*, Grasset, Paris, 1933.
- ⁶⁰ SYLVESTRE J. (E. MOUNIER): *Temporel et Spirituel*, Aux Davidées, 1931. MOUNIER, E.: *Révolution personnaliste et communautaire*, Montaigne, Paris, 1935.
- ⁶¹ *Eskual Herriaren alde*, 10 or.
- ⁶² *Ibid.*, 11 or.
- ⁶³ BOSSUET: *Politique tirée de l'écriture Sainte* liburu famatua zatekeen askoren katixima.
- ⁶⁴ *Eskual Herriaren alde*, 11 or.
- ⁶⁵ MOUNIER, E.: «La Révolution contre les mythes», in: *Esprit*, mars 1934, 905-915 or.

⁶⁶ *Eskual Herriaren alde*, 15 or.

⁶⁷ Hortik dator alabaina Estatuaren subiranotasunaren teoria.

⁶⁸ Hau da Pio XII.ak 1942an, bere Eguberriko mezuan adierazten zuen irakaspena: «Bakearen izarra ager dadin nahi duenak, behar du Estatuaren indarra erakarri gizartearen zerbitzatzera eta giza pertsonaren osoki errespetatzera...» (PIE XII: *Messages des Noël's de guerre, 1939-1944*, Lille, 1945, 48 or.

⁶⁹ MESNARD, P.: *L'Essor de la Philosophie Politique au XVIe siècle*, Vrin, Paris, 1952, 454-472 or.

⁷⁰ *Eskual-Herriaren alde*, 17 or. Urrun gara hemen Charles de Gaulle baten ikuspegitik, «Le Machin» deitzen bait zuen, hartaz trufatzeko, ONU Batasun handia.

⁷¹ «Gizabanakoa gizartearen, gizartea giza pertsonaren», edo frantsesez: «L'individu pour la société, la société pour la personne» hartua zutela lematzat *Aintzina*-kideek oroiterazi zigun beihala gure filosofi irakasleak, Piarres Narbaitz kalonje zenak.

⁷² ALLEG, Henri: *La Question*, Ed. de Minuit, 1957.

⁷³ Berriz ere apezpiku «ez-euskaldun» bat Baionara igortzen digutela jakiten dudan gau honetan —86.01.28— konturatzen naiz beti berak direla entzunak Erroman. Beharrik gure Ezpeletar kardinaleak berriki ukanak bait zituen Anaiartearenganik Euskal Herriko azken berriak!!!

⁷⁴ XARRITTON, P.: «Gizonaren eskubideak eta Herrien eskubideak», in: *Autodeterminación de los Pueblos*, op. cit., T. 2, 75 or.